

5. Význam a využitie psov na agroturistických farmách

Vývoj pasenia

Životné cesty dvoch živočíšnych druhov, pračloveka a vlka, sa skrížili asi pred 14 000 rokmi. Dodnes nikto úplne nevysvetlil ako sa to stalo. Existujú len teórie. Pravdepodobne tieto dva živočíšne druhy zistili, že sa navzájom dokážu vhodne dopĺňať pri lovení zveri.

- Človek využíva vlastnosti psov od nepamäti. Vlci a neskôr psy, oproti človeku pri lovení vynikali rýchlosťou a schopnosťou stopovať zver. Človek zas vedel zver pomocou primitívnych zbraní rýchlejšie zabiť.
- Prvé využitie psov bolo na lov zveri, kde človek využíval pôvodné vrodené vlastnosti ako stopovanie, hľadanie, durenie zveri a zadržanie zveri.
- Usmrtenie zveri ako právo „posledného úderu“ pri lovení zveri si zanechal človek. Toto právo človek v populáciách psov kumuluje výcvikom aj selekciou genotypov.
- Lovecké vlastností psov využívame nie len pri samotnom poľovnom využití ale oslabené lovecké vlastnosti sa využívajú najmä pri pasení.
- Využívanie pasenia stád rôznych zvierat, rôznymi národmi, v rôznych geografických a klimatických podmienkach viedlo ku vzniku mnohých plemien pracujúcich so zvieratami.
- Pastierske správanie pri psoch je modifikované predátorské správanie. Selektívnym šľachtením psov sa podarilo minimalizovať prirodzený sklon považovať hospodárske zvieratá za potencionálnu korisť, no zároveň zachovať niektoré lovecké vlastnosti voči dravej zveri, čím vznikol veľmi efektívny pastiersky pes.
- Pastierske psy patria do skupín psov, ktoré sú vycvičené na pasenie, alebo patria k plemenám, ktoré majú tieto vlastnosti vrodené.

Vlastnosti psov využívané na farmách

V rámci agrárneho sektoru využívame pri hospodárskych zvieratách hlavne vlastnosti psov, ktoré nám pomáhajú pri rôznych pracovných operáciách so zvieratami a nahrádzajú tak ľudskú pracovnú silu. Patrí tu :

- pasenie stáda, kde hovoríme o pastierských psoch,
- stráženie stáda, kde hovoríme o ovčiarských psoch,
- a hnanie stáda, kde využívame dobytkárske psy.

Vo všetkých prípadoch ide o potlačené lovecké vlastnosti, so snahou nahnať zvieratá pred ALFA jedinca , podobne ako je to pri love vlkov. ALFA jedinca predstavuje človek (psovod).

Posledná fáza lovu – usmrtenie koristi je pri týchto psoch potlačená. Občas sa pri niektorých jedincoch objaví. Je nežiadúca. Slabší prejav tejto vlastností je možné potlačiť výcvikom. Takéto jedince by sa nemali využívať v reprodukcii.

Vlohové vlastnosti

Vlohové vlastnosti sú podmienené geneticky. Aj pri jedincoch s predpokladom perfektných genetických vlastností je potrebné ich prebúdzat' správnymi podnetmi. Samotné prebúdzanie týchto vlastností závisí od mnohých ďalších faktorov.

Ovplyvňujú to hlavne: povahové vlastností, skúsenosti tak pozitívne ako aj negatívne, socializácia, správne navrhnutý plán výcviku, výcviková zrelosť a výcviková zrelosť, ktorá je ovplyvnená mnohými ďalšími faktormi ako zdravotným stavom, výživou, dostatkom podnetov a podobne.

Pri strážení stáda využívame vrodené vlastností ovčiarskych psov. Hlavne takzvanej odvahy alebo ostrosti, čiže agresivite voči dravej zveri.

- V mnohých krajinách je to súčasnosti hlavne voči medveďom, vlkom, rysom a krkavcom.
- V neposlednom rade strážne psy predstavujú aj ochranu voči zlodejom zvierat a majetku.
- Prax ukázala, že najviac sa osvedčili psy, ktoré sa pohybujú v stáde voľne, stádo je na tieto psy zvyknuté a v prípade prítomnosti dravej zveri bezprostredne reagujú. V posledných rokoch robia problémy v ovčiarstve okrem veľkých šeliem aj krkavcovité vtáky - najmä krkavec, ktorý dokáže po okotení ovce zabiť jahňa, alebo aj poškodiť dospelú ovce napríklad vykľatím oka.

Hnanie stáda

- Cieľ hnania – regulácia pohybu stádových zvierat. Pre chov hospodárskych zvierat v niektorých krajinách je typické preháňanie početných stád na veľké vzdialenosti. Tento fakt podnietil vznik plemien typických dobytkárskych psov – honičov.
- Využíva sa vrodené správanie sa psov – hnať zvieratá prostredníctvom štipania ich do nôh, hlavne do oblasti päty (Heeling), a je doprevádzané štekaním.
- Tieto psy majú vynikajúci cit na vyvíjanie tlaku na zvieratá. Samozrejme, že pevná povaha jedincov je veľmi potrebná.
- Pohybujú sa tesne za zvieratami, doslova na hranici nebezpečenstva ohrozenia. Občas tieto psy dostanú od hnaných zvierat aj nejaké kopance.
- Na pohnutie stáda využívajú štekanie, čo umocňujú aj štipaním zvierat do nôh.
- Pre tieto plemená je charakteristický menší telesný rámec na kratších nohách, bez výrazného stopu a nadočnicových oblúkov, čo eliminuje kopnutie od dobytká.
- Tieto plemená sa môžu naučiť do určitej miery aj prácu typickú pre ovčiarske plemená.

Pasenie stáda

- Môžeme charakterizovať ako využívanie vrodeneho správania sa pastierskych psov, ktoré je obohatené o naučené postupy podľa potrieb a podmienok človeka.

- Cieľom pasenia je regulácia pohybu stádových zvierat (ovce, HD, kačice a pod.)
- Samotné pasenie sa skladá z viacerých inštinktov.
- Tieto psy držia pasúce sa zvieratá v skupine. Cielene idú dopredu alebo na čelo zvierat, aby skupinu zvierat otočili alebo zastavili.

Pasenie môžeme rozdeliť na niekoľko samostatných inštinktov. Môžu nastať aj prípady, že jedinec niektorý z inštinktov patriacich k paseniu nemá vrodený. Dokonca nemusí mať žiaden z týchto inštinktov vrodený. Jedince s nedostatočným vybavením vlohových vlastností typických pre plemeno by sa nemali využívať na reprodukciu. Inštinkty pasenia rozdelíme na :

- Zoskupenie pasúcich sa zvierat takzvaný Gathering do kompaktného celku
- Obiehajú okolo stáda takzvaný Flanking, ide o využitie „vrodeného citu“ aby sa stádo nedalo do pohybu, čiže za „zónou úteku“ ale aby sa zároveň dostal do pozície, z ktorej môže stádo pohnúť požadovaným smerom.
- Uvedenie stáda do pohybu takzvaný Lifting, a to podľa požiadaviek ALFA – veľmi dôležitý inštinkt – ide o cit aký tlak vyvinúť, aby sa stádo nevyplašilo.
- Vedenie stáda v priamom smere takzvaný Wearing, kde smer určuje ALFA, pes eliminuje vychýlenie stáda z požadovaného smeru.
- Zadržanie unikajúceho stáda takzvaný Heading, pes beží ku hlavám prvých zvierat v stáde, aby ich spomalil a hlavne reguloval smer pohybu stáda ku ALFA.
- Udržanie zvierat v blízkosti ALFA takzvaný Balancing , pri ktorom sa pes pohybuje stále na opačnej strane stáda než je ALFA. Toto je považované za najdôležitejší inštinkt pastierskeho psa.
- Odčlenenie jedinca zo stáda takzvaný Shedding alebo Singling. Vlci to robia za účelom ulovenia jedinca ALFOU. Táto vloha je geneticky zafixovaná hlavne pri border kóliách.

Pokiaľ chceme charakterizovať jedinca ALFA treba spomenúť niekoľko faktov.

- Pes je spoločenské zviera žijúce vo svorke v prísnej hierarchii.
- Túto skutočnosť si prenáša aj do spoluzitia s človekom.
- Tým, že je majiteľ alebo držiteľ psa Človek neznamena, že má zákonite ALFA pozíciu.
- ALFA pozícia sa upevňuje od mladého veku a to výcvikom, rešpektom, no niekedy aj trestaním.
- Pozíciu BETA má jedinec, ktorý sa snaží dostať na pozíciu ALFA.
- ALFA jedinec je jedinec, ktorý riadi aktivitu všetkých jedincov počas lovu.

- Len jedinec v ALFA pozícií má právo takzvaného „posledného úderu“ pri love. Preto základom pasenia je práca pre jedinca v ALFA pozícií, a my chceme aby to bol psovod riadiaci psov zabezpečujúcich pasenie.
- ALFA psovod musí mať vynikajúci CIT PRE PRÁCU so psami.
- ALFA musí prejavovať určitú nadradenosť, no zároveň musí aj dávať.
- Časť CITU PRE PRÁCU so psami u ALFA - psovoda je vrodená a časť získaná vedomosťami a skúsenosťami.

V pasení rozoznávame dva základné štýly pasenia a to je tradičný štýl a zhromažďovací štýl.

- Tradičný štýl je najčastejšie využívaný. Vlohové vlastností pre tento štýl má väčšina pastierskych plemien.
- Zhromažďovací štýl bol uznaný FCI až v roku 2008. Vlohy pre tento štýl majú len border kólie a austrálske kelpie.
- Cieľom tradičného štýlu psasenia je spolu s ALFA priviesť stádo na konkrétne miesto, čiže miesto pasenia, kde sa budú zvieratá pásť, alebo miesto, kde budú zvieratá uzavreté.
- Hranicu, ktorú zvieratá nemôžu prekonať pes pri tomto štýle pasenia vymedzuje behaním.
- Využitím viacerých psov pri tradičnom štýle pasenia sa vytvorí priestor, v ktorom sa stádo môže pohybovať ale, ktorú nesmie prekonať.

Zhromažďovací štýl pasenia bol v minulosti využívaný hlavne vo Veľkej Británii a v Austrálii.

FCI ako vrcholová kynologická organizácia uznala tento štýl až v roku 2008.

- Vlohy pre tento štýl majú len, border kólie a austrálske kelpie.
- Cieľom pasenia zhromažďovacím štýlom je zhromaždiť stádo rozptýlené po pastvine obehnutím veľkého oblúka, premiestnením k ALFA a balancovaním udržať stádo v jeho blízkosti. V praxi sa pre označovanie zhromažďovacieho štýlu pasenia využíva pojem Gathering.

Morfometrické aspekty využívaných psov pri práci so stádovými zvieratami

- Nakoľko psy pracujú za každého počasia je potrebné osrstenie tela, ktoré chráni telo pred zrážkovou vodou, aby sa organizmus psa nepodchladil. Chráni pred mechanickým poškodením tela pri narazení psa o rôzne konáre a kríky, a odráža svetlo aby sa organizmus psa neprehrieval.
- Korektná telesná substancia udržiava lepšie teplo, ovplyvňuje kondíciu, vytrvalosť a mechaniku pohybu. Pri príliš silnej telesnej substancii sa zhoršuje mechanika pohybu a pes sa skôr unaví.
- Zauhlenie končatín - korektné zauhlenie končatín pozitívne ovplyvňuje mechaniku pohybu psov hlavne počas najdôležitejšieho pohybu psov a to je klus.

- Vzpriamené postavenie ušníc vyvoláva väčší rešpekt u oviec, ktoré lepšie ustupujú pred psom.
- Rozloženie farieb a ich pomer je faktor, ktorý sa v odborných kruhoch dosť často rieši, neexistujú však žiadne dôkazy, no tvrdí sa, že príliš veľa bielej farby znižuje rešpekt zvierat voči psom. Tento fakt sa uplatňuje pri border koliach. Štandard FCI uvádza, že border kólie majú mať viac tmavej farby na tele ako bielej.
 - Čo sa týka fyziologických aspektov psov, využívaných pri práci so stádovými zvieratami, je potrebné zohľadniť nasledovné parametre:
 - Zdravotný stav, pretože len zdravý pes dokáže podávať pracovné výkony.
 - Kondičný stav, kde je požiadavka aby psy kondične vydržali vykonávať svoju prácu po celý čas pasenia.
 - Vlohové vlastnosti
 - Povahové vlastnosti, kde je požiadavka na pevnú povahu. Melancholické zložky v povahe jedinca nie sú žiadúce.
 - Reaktivita
 - Odvaha – pod ktorou rozumieme ostrosť voči dravej zveri.

Medzi vlohy pasenia patrí :

- Využívanie očného kontaktu takzvaný Eye. Toto je typické hlavne pre border kólie.
- Držanie a pohyb tela takzvaný Posture a Movement.
- Cit pre zaujatie vhodnej pozície voči zvieratám takzvaný Balance point.
- Cit pre odhad potrebnej vzdialenosti od zvierat takzvaný Zone point alebo Personal space.
- Cit pre druh vyvíjaného tlaku a intenzitu tlaku voči zvieratám takzvaný Power.
- Cit pre tempo a zmenu tempa označovaný ako Pace.
- Cit pre využitie okamihu označovaný ako Time. Ide o správny okamih, pri ktorom zviera ustúpi.
- Schopnosť predvídať, takzvaný šiesty zmysel označovaný ako Predict.
- Schopnosť rýchleho rozhodnutia pre ovplyvnenie smeru stáda alebo jedinca takzvaný Pick out a Choose.
- Využitie svojej sily a svojho vplyvu takzvaný Grip.

Najväčšie rozdiely medzi plemenami sú vo využívaní očného kontaktu.

- Takmer výhradne silný očný kontakt využívajú border kólie. Charakteristická je pre nich pozícia v prikrčenom postoji s hlavou natiahnutou dopredu. Poloha chrbta sa takmer nemení, nohy však rýchlo kmitajú. Práca je charakterizovaná obieháním okolo stáda, čím sa

stádo súčasne presúva smerom k ALFA, čiže k psovodovi, čo nazývame takzvaný Collecting style.

- Plemená so slabým využitím očnému kontaktu označovaným ako Loose-eye , sa tvária, že stádo očami vôbec nepozorujú. Štýl je charakteristický pre všetky ostatné pastierske psy (okrem border kolíí a austrálskych kelpíí). Psy klusajú vedľa stáda, alebo za stádom s vysoko postavenou hlavou. Tieto psy kontrolujú pohyb stáda. Psy pracujú hlavne s **ALFA** čo nazývame takzvaný Traditional style.

Testovanie vlohových vlastností

- FCI test prirodzených vlôh k paseniu (NHAT)
- Cieľom je posúdiť, či jedinec má vlohy pre pasenie.
- Skúška je v krajinách zastrešených FCI využívaná od 2016.
- Vek psa na skúške minimálne 6 mesiacov.
- Prvá časť skúšky je zameraná na socializáciu psa pri ovciach.
- Druhá časť skúšky je zameraná na testovanie samotných vlohových vlastností súvisiacich so záujmom psa o ovce. Testuje sa pri ohrade s ovcami. V prípade nezáujmu priamo v ohrade s ovcami.
- Pes v kontakte s ovcami nemá byť príliš horlivý. Nemá sa snažiť ovce hrýzť a má si udržiavať balans.
- Nežiadúca je agresivita voči ovciam a strach z oviec.

Skúška pracovných vlastností - HWT (Herding Working Test) je skúšky, pri ktorej psovod už musí preukázať, že so psom dokáže regulovať a usmerňovať pohyb malého stáda oviec.

- Okrem vlohových vlastností značne využíva aj naučené schopnosti.
- Touto skúškou sa hodnotí schopnosť pracovného využitia psov so stádom oviec - jeho pastierske schopnosti, poslušnosť, iniciatívnosť a pracovný cit.
- Skúška by mala byť podmienkou pri výbere jedincov pre chov u plemien s pôvodnou prácou - pasenie.
- Druhy skúšky HWT :

- *Herding Working Test* - Collecting style, HWT CS *pre border kólie a austrálske kelpie*.

- *Herding Working Test* - Traditional styl, HWT TS pre ostatné plemená pastierskych psov.

Predmety skúšky HWT (Herding Working Test) CS. Skúška je určená výlučne pre plemená border kolie a austrálske kelpie, a zahŕňa:

- vyhnanie z košiara, takzvaný *exit from a pen*.
- zháňanie oviec, takzvaný *drive together*

- vybehnutie oblúkom k ovciam a ich zhromaždenie, takzvaný outrun (gathering)
- vybehnutie nie kratšie ako 75 metrov
- prevzatie oviec a ich uvedenie do pohybu, takzvaný lift
- privedenie oviec k méte, takzvaný fetch,
- hnanie oviec určeným smerom, takzvaný drive away
- Pes musí pracovať spôsobom primeraným pre plemeno.
- Pes sa správa primerane voči ľuďom a ovciam.
- Zúrivé chniapanie oviec vedie k diskvalifikácii.

Predmety skúšky HWT (*Herding Working Test*) TS

- Skúška je určená pre všetky ostatné plemená okrem border kólie a austrálske kelpie, a zahŕňa:
 - Vyhnanie z ohrady.
 - Zahnanie späť do ohrady.
 - Ovládnutie stáda.
 - Jedno zastavenie.
 - Pasenie do štvorca s rozmermi 15 krát 15 metrov.
- Okrem výnimočných prípadov by pes nemal hrýzť ovce a každý prejav surovosti sa postihuje. Krátke uštipnutie sa toleruje len v prípade, ak je potrebné pre udržanie kontroly nad stádom.
- Nápadné a nemiestne hryzenie sú dôvodom pre diskvalifikáciu.
- V súčasnosti je populárne prezentovať najmä plemeno border kólia formou rôznych ukážok, ktoré využívajú jeho vrodené vlastnosti tzv. pasenia. Pomocou psov sa tak malá skupina zvierat presunie napríklad do kruhu nakresleného na zemi, alebo z jednej ohrady cez nejakú prekážku do druhej.
- Ide najmä o ukážky na menších zvieratách (ovce, kačice), ktoré predstavujú spestrenie rôznych poľnohospodárskych veľtrhov.